

А. М. Судеркін, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРОБІЗНЕСУ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRICULTURE IN THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

Suderkin A.N. Candidate of Economic Science,
Associate Professor, Kyiv
National Economic University named after Vadym Hetman

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено актуальність соціальної відповідальності агробізнесу для повноцінного розвитку сільських територій. Соціальна сфера є базисом сільської економіки, від її стану залежать темп і стійкість розвитку сільських територій. Соціальна роль агробізнесу в тому, що він може впливати на вирішення економічних проблем на місцях. Досліджено основні прояви соціальної відповідальності агробізнесу в сучасних умовах. Виявлено основні фактори, що стримують формування повноцінного механізму соціальної відповідальності сучасного агробізнесу.
КЛЮЧОВІ СЛОВА: агрохолдинг, сільська територія, соціальна відповідальність, сільська громада.

ANNOTATION. The article investigates the urgency of social responsibility of agribusiness for the full development of rural territories. The social sphere is the basis of the rural economy, the pace and sustainability of the development of rural areas depend on its state. The social role of agribusiness is that it can influence the resolution of economic problems on the ground. The main manifestations of social responsibility of agribusiness in modern conditions are investigated. The main factors hindering the formation of a full-fledged mechanism of social responsibility of modern agribusiness are revealed.
KEYWORDS: agroholdings, rural territory, social responsibility, rural community

Постановка проблеми. Справедливим є твердження, що сьогодні основним критерієм ефективної діяльності підприємства виступає не прибуток, а такий складний соціально-економічний феномен як конкурентоспроможність. Прибутковість і конкурентоспроможність пов'язані між собою, але абсолютно очевидно, що саме конкурентоспроможність є умовою довгострокової прибутковості та сталого розвитку.

Соціальна відповідальність бізнесу активно і успішно реалізується в усьому світі. Компанії не просто вирішують проблеми суспільства, інвестуючи кошти в розвиток освіти, медицини, науки, виробництва, підтримуючи соціально незахищені верстви і піклуючись про довкілля, вони отримують певні вигоди від цієї діяльності. Принципово важливим є питання про взаємну соціальну відповідальність.

На сьогоднішній день для того, щоб ініціювати процес розподілу соціальної відповідальності та збільшення кількості ступенів свободи підприємництва, необхідно чітко визначити баланс між державним регулюванням і вільним підприємництвом, виробити механізм передачі таких повноважень, забезпечити необхідний рівень готовності та професійної спроможності бізнесу взяти на себе вирішення соціальних проблем.

Соціальна сфера є базисом сільської економіки, від її стану залежать темп і стійкість розвитку сільських територій. З огляду на багатокладність сільської економіки, різні природні, кліматичні та географічні умови сільських територій, нерівнозначні відносини сільського населення і бізнесу з'являється необхідність у вивченні передового досвіду участі агробізнесу в соціальному розвитку села в регіонах.

В умовах нестійкості ринків і реструктуризації економіки необхідна диверсифікація для гнучкого пристосування до мінливих зовнішніх умов, забезпечення стабільності в отриманні коштів існування для сільського населення, розвитку його підприємницької активності із залученням фінансових ресурсів агробізнесу.

Соціальна роль і значення агробізнесу полягає в тому, що він може впливати на рішення економічних проблем на місцях за рахунок забезпечення умов для активізації економічної діяльності населення, збільшення обсягів сільськогосподарської продукції суб'єктами агробізнесу та зростання податкових надходжень до місцевого бюджету. Проникнення підприємницького капіталу в сферу невиробничої інфраструктури, в свою чергу, сприятиме створенню нормальних умов у сфері житлово-комунального господарства, побутових послуг, дорожньо-транспортної мережі, системи телеінформаційних комунікацій, служби автосервісу і в галузях сфери соціальних послуг, соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення і функціонування агрохолдингів, у контексті розвитку сільської території України присвячені роботи багатьох учених-економістів. До найвідоміших належать наукові праці С. Авдашевої, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, Т. Осташко, П. Саблука, М. Хо-

рунжого та ін. Проте, більшість із проблем, пов'язаних із швидкою капіталізацією сільського господарства, залишаються у стадії початкового вивчення. У наукових і бізнесових колах ще тривають гострі дискусії щодо перспективності домінування агрохолдингів, є побоювання щодо докорінної зміни в зв'язку з цим соціально-економічної основи сільської громади.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження корпоративної соціальної відповідальності агрохолдингів на розвиток сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до вимог базової соціальності бізнесу роботодавці дбають про розвиток бізнесу, дотримання вимог податкового законодавства, про якість продукції і відповідних послуг, створення нових технологій, дотримання етичних норм у конкуренції, розширення робочих місць, забезпечення гідної заробітної плати і нормальних умов праці працівникам. У свою чергу, працівники беруть активну участь у підвищенні прибутку підприємства (компанії, фірми), відповідально ставляться до якості продукції та послуг, здійснюють пошук нових промислових технологій і форм організації праці. Держава забезпечує відповідні умови для ефективного розвитку бізнесу, постійно удосконалює податкову політику, захищає від тиску корупційних структур тощо.

Другий рівень — нормативна соціальна відповідальність бізнесу, зокрема участь у вирішенні значущих соціально-економічних проблем суспільства відповідно до напрямів діяльності. Держава регулює цю діяльність, створює умови для її розвитку і вдосконалення.

Як базова, так і нормативна соціальна відповідальність належать до кола обов'язкових вимог до бізнесу. З його боку це не добровільна, а свідома відповідальність, яка передбачає підвищену активність, ініціативність роботодавців і працівників. Без дотримання нормативних вимог не можна, на наш погляд, говорити про соціальну відповідальність усіх рівнів бізнесу (малого, середнього і великого).

Третій рівень соціальної відповідальності бізнесу — це філантропія, ситуаційна благодійність, надання допомоги тим, хто знаходиться в скрутному становищі, тощо.

Ні в якому разі не слід відокремлювати філантропію та благодійність від соціальної відповідальності бізнесу. Це один з моментів її прояви, який передбачає, що вимоги двох основних видів соціальної відповідальності безумовно і беззастережно виконуються. Філантропія та благодійність — це, перш за все, прояв ін-

дивідуальної соціальної відповідальності бізнесменів [3]. Держава своїми заходами повинна підтримувати і розвивати філантропію та благодійність. Важлива роль належить засобам масової інформації: необхідно відокремлювати справжню благодійність від показної.

Четвертий рівень соціальної відповідальності бізнесу — над-нормативна соціальна відповідальність. Цей рівень передбачає участь у національних проектах з вирішення гострих соціально-економічних проблем суспільства, надання допомоги при стихійних лихах і катастрофах тощо. На четвертому рівні соціальної відповідальності бізнесу від держави потрібна розробка спеціальних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості компаній і корпорацій у вирішенні загострених соціально-економічних проблем суспільства на наднормативній основі.

Наступний, п'ятий рівень соціальної відповідальності характеризує відповідальність бізнесу за майбутнє суспільства, за духовний і культурний розвиток громадян. Безумовно, участь бізнесу в конкретних національних проектах, а також виконання вимог базової та нормативної соціальної відповідальності сприяють розвитку суспільства, що характеризує перспективну соціальну відповідальність бізнесу. Але на цьому рівні прояв соціальної відповідальності «працює» більше на майбутнє, а не на вирішення поточних гострих проблем суспільства. Цей рівень передбачає ініціативи, різні бізнес-проекти в галузі науки, освіти, культури, дозвілля.

Для зміни існуючих у даний час негативних тенденцій у сфері чисельності сільського населення потрібне прийняття невідкладних заходів у сфері соціального розвитку села, демографії та здоров'я населення, спрямованих на стабілізацію демографічної ситуації в суспільстві, зниження смертності в працездатному віці, а також заходів, спрямованих на створення на сільських територіях базових умов соціального комфорту, в першу чергу, будівництво і введення в експлуатацію житла для молодих фахівців і молодих сімей, дорожнє будівництво і розвиток транспортної інфраструктури, будівництво та введення в дію об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури [2].

Рівень розвитку сільської соціальної та інженерної інфраструктури, а також житлового та дорожнього будівництва значною мірою визначаються ступенем спільної участі держави і бізнесу у вирішенні цих проблем. З державного бюджету виділяються кошти для співфінансування витрат на розвиток соціальної інфраструктури відповідно до регіональних програмами сталого роз-

витуку сільських територій. З місцевих бюджетів кошти виділяються шляхом фінансування витрат на реалізацію місцевих програм соціального розвитку, планів забудови сільських поселень, схем районного планування. Однак ресурсів, які виділяє держава, а також обласні і місцеві бюджети явно недостатньо, тому виникає необхідність у нових джерелах фінансування. Поряд з державною підтримкою, велика роль у вирішенні соціальних і економічних проблем на селі повинна належати промислового бізнесу і агробізнесу.

У свою чергу, для розвитку бізнесу, безсумнівно, потрібен розвиток інфраструктури села, житлове і дорожнє будівництво, створення комфортних умов проживання, які дозволять призупинити або припинити відтік сільського населення. У зв'язку з цим окремі дослідники пропонують зобов'язати великі аграрні підприємства (холдинги, агрохолдинги, корпорації, групи компаній), офіційно вкладати необтяжливі для бізнесу кошти (залежні від чистого прибутку) в соціальний розвиток села і його інфраструктури. Натомість бізнес отримує додаткові податкові пільги та інші переваги, заручиться додатковою підтримкою місцевої влади і селян. Для самих місцевих жителів (серед них вже зараз достатньо кваліфікованих фахівців і людей робочих спеціальностей) можуть бути створені нові робочі місця, що зменшить витрати бізнесу на залучення «не місцевою» робочої сили і частково перешкодить відтоку населення з села. Подібне починання додасть поштовх розвитку сільських поселень, що буде сприяти розвитку малого бізнесу на селі (сфера торгівлі та послуг), поліпшить технічний стан соціальних об'єктів (шкіл, лікарень, бібліотек і т.п.), зовнішній вигляд села і певною мірою зніме соціальну напруженість.

Для переважної частини великого агробізнесу корпоративна соціальна відповідальність має ознаки непостійного характеру, непослідовну і не чітку тенденцію, все частіше спрямовану на поліпшення репутації, без бажання розглядати даний аспект як довготривалий і безперервний у часі. Нарешті, відсутня конструктивна, взаємовигідна взаємодія роботодавців і найманих працівників. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні має численні бар'єри, як штучні, так і природні. На даний час існуюча система соціальної відповідальності не характеризується ознаками гармонійності, оскільки багато її елементів не виникли в ході еволюційного розвитку ринкових відносин, а залишилися в спадок від соціалістичної системи соціального забезпечення. Механізми соціальної відповідальності, що форму-

валися поза межами підприємницької культури, виявилися в більшості випадків нефункціональними в умовах ринкової системи господарювання [4].

Розуміння власниками агробізнесових структур сутності соціальної відповідальності має далеко не однозначне трактування, що за своєю суттю імітує реальний процес спонсорської допомоги, окремим соціальним інвестуванням з метою формування позитивного образу перед державою.

Функціональна вузькість соціальної відповідальності, нерозуміння її суті, можливо і небажання, обмежують сферу реалізації соціального партнерства, взаємодії керівництва і профспілок підприємства щодо вирішення питань трудових відносин.

Проблеми поширення інституту соціального партнерства в Україні, поряд з суб'єктивними факторами, мають і об'єктивні причини, пов'язані з трансформаційними процесами національної економіки. На життєздатну функціональність інституту соціальної відповідальності агробізнесу негативного впливу завдають безперервні дії щодо перерозподілу власності у вигляді рейдерства, в силу незавершеності процесу первісного нагромадження капіталу. Звідси виникає прагнення максимізувати прибуток в короткостроковій перспективі, на перший план у функціональному аспекті бізнесу виходять питання вирішення тільки поточних проблем і немає концентрації на стратегічних аспектах розвитку. У підсумку, рівень мотивації до масового впровадження інституту соціального партнерства в Україні залишається вкрай низьким. У сучасних умовах «корпоративна соціальна діяльність не стільки демонструє інноваційний потенціал, що дозволяє вийти з кризи з конкурентними перевагами, скільки нагадує чергову «бульбашку, що лопнула» [4].

Реалізовані підприємством соціальні заходи, з одного боку, надають населенню певні суспільні блага, які не може надати держава. Подібні кроки є з економічної точки зору витратами, які необхідно компенсувати за рахунок прибутку підприємства, або, що імовірніше, за рахунок споживача, шляхом підвищення рівня цін на вироблену продукцію. Незважаючи на в цілому позитивний зарубіжний досвід розвинених країн, у країнах, що розвиваються, до цих пір відсутнє економічне обґрунтування існування тісного взаємозв'язку між проведеними соціальними заходами бізнесом і поліпшенням фінансових результатів.

Результати дослідження участі вітчизняного агробізнесу в соціальному розвитку села показують, що агробізнес бере участь у наданні різного виду допомоги, проте, його допомога оцінюється

як слабка. Основними причинами слабкої участі агробізнесу в соціальному розвитку сільських територій є:

- недостатнє фінансове становище сільськогосподарських товаровиробників і низький рівень їх економічної ефективності;
- великий агробізнес надає соціальну допомогу в більшості випадків своїм працівникам і членам їх сімей. Зустрічаються випадки шефства агробізнесу над об'єктами інженерної інфраструктури, дитячими садами, школами, спортивними спорудами. Однак, на жаль, вони носять одиничний характер [5].

Аналіз доступної інформації дозволив визначити види допомоги, які агробізнес надавав соціальному розвитку села: виділяв частину виробленої сільськогосподарської продукції дитячим садам, сільським школам, школам-інтернатам, сільським лікарням, будинкам відпочинку, будинкам престарілих, будинкам інвалідів та інших соціально значимим об'єктам; на прохання глав адміністрацій районів надавав фінансову спонсорську допомогу особам, що потрапили у важку життєву ситуацію, ветеранам війни та праці, а також школам і лікарням; надавав транспортні послуги для перевезення дітей у сільські школи, лікарні, жителів віддалених населених пунктів в міста на ярмарки, в районні, міські та обласні лікувальні установи та аптеки; брав участь у розробці і виконанні місцевих програм соціально-економічного розвитку сільських територій у якості спонсорів та інвесторів.

Висновки. Для зміни існуючих у даний час негативних тенденцій у сфері смертності, міграції та безробіття сільського населення потрібне прийняття невідкладних заходів, спрямованих на створення на сільських територіях базових умов соціального комфорту, в першу чергу, будівництво і введення в експлуатацію житла для молодих фахівців і молодих сімей, дорожнє будівництво і розвиток транспортної інфраструктури, будівництво і введення в дію об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури.

Рівень розвитку сільської соціальної та інженерної інфраструктури, а також житлового та дорожнього будівництва значною мірою визначаються ступенем участі держави у вирішенні цих проблем, проте, ресурсів, які виділяє держава, а також регіональні і місцеві бюджети явно недостатньо і виникає необхідність у нових джерелах фінансування.

Поряд з державною підтримкою, велика роль у вирішенні соціальних і економічних проблем на селі повинна належати агробізнесу, оскільки для розвитку самого агробізнесу, безсумнівно, потрібен розвиток інфраструктури села, житлове і дорожнє буді-

вництво, створення комфортних умов проживання, які дозволять призупинити або припинити відтік сільського населення.

Ми висловлюємо думку, що обов'язковість підтримки розвитку сільської місцевості агрохолдингами, якщо така має місце, повинна законодавчо регулюватися та ідентифікуватися в законодавчих документах. Менеджменту агрохолдингів слід регулярно висвітлювати інформацію про здійснені заходи підтримки розвитку сільської місцевості.

Список літератури

1. *Дем'яненко С.І.* Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс]. — www.ier.com.ua
2. *Мантіно Ф.* Сельское развитие в Европе: Политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней. URL: http://www.eastagri.org/publications/pub_docs/Mantino.pdf
3. Офіційні сайти холдингів. — <http://domik.volyn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini>
4. *Петрушенко Ю. Н.* Особенности реализации концепции социальной ответственности бизнеса в национальном хозяйстве Украины / Ю. Н. Петрушенко // Journal of institutional studies (Журнал институциональных исследований). — 2013. — № 1. — Т. 5.
5. *Торко Я.О.* Социальная функция агробизнеса. URL: <http://www.vrnbusiness.ru/offers/list/2012/05/sotsialnaya-funktsiya-agrobiznesa> (дата обращения 15.07.2014).

References

1. Dem'janenko S.I. Agrohodyngy v Ukraini: dobre chy pogano? [Elektronnyj resurs]. — www.ier.com.ua
2. Mantyno F. Sel'skoe razvytye v Evrope: Polytyka, ynstytut y dejstvujushhye lya na mestah s 1970- h godov do nashyh dnei. URL: http://www.eastagri.org/publications/pub_docs/Mantino.pdf
3. Oficijni sajty holdyngiv. — <http://domik.volyn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini>
4. Petrushenko Ju. N. Osobennosty realizacyy koncepcyy social'noj otvetstvennosti byznesa v nacyonal'nom hozjajstve Ukrajnu / Ju. N. Petrushenko // Journal of institutional studies (Zhurnal ynstytucyonal'nuh yssledovanyj). — 2013. — № 1, T. 5.
5. Torko Ja.O. Socyal'naja funkcyja agrobiznesa. URL: <http://www.vrnbusiness.ru/offers/list/2012/05/sotsialnaya-funktsiya-agrobiznesa> (data obrashheniya 15.07.2014).

Стаття надійшла до редакції 08.09.2017 р.